

تحلیلی بر ویژگی های اجتماعی استان قزوین

(قسمت دوم)

سید بودری

عضو هیات علمی مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی

۶. بررسی تحولات جمعیتی

استان قزوین

۶-۱. ساختار جمعیتی

بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۷۵ ش، استان قزوین با مساحتی حدود ۱۳۳۱۵ کیلومتر مربع تنها ۰/۸ درصد از کل مساحت کشور را به خود اختصاص داده است.

جمعیت این استان در سال ۱۳۷۵، ۹۶۸۲۵۷ نفر بوده است که حدود ۱/۶ درصد از جمعیت کل کشور را تشکیل می دهد. تراکم نسبی جمعیت در این استان ۷۳ نفر در هر کیلومتر مربع است که در مقایسه با کل کشور که حدود ۳۷ نفر می باشد، تراکم نشان می دهد.

از کل جمعیت این استان در سال ۱۳۷۵ حدود ۵۷/۱ درصد از جمعیت در

مناطق شهری و ۴۲/۸ درصد در مناطق روستایی ساکن هستند. طی ۶ دوره سرشماری (۱۳۳۵-۱۳۷۵) جمعیت شهری استان ابتدا روند اندک و طی چند دهه اخیر با رشد فزاینده ای افزایش یافته است؛ به طوری که حجم افزایش جمعیت در سال ۱۳۷۵ نسبت به سال ۱۳۳۵، ۶۰۶۴۴۸ نفر است که از این تعداد ۴۷۰۴۲۸ نفر یا ۷۷/۵ درصد از آن به جمعیت شهری و ۱۳۶۰۱۹ نفر یا ۲۲/۴ درصد به جمعیت روستایی اضافه شده است.

البته روند افزایشی جمعیت شهرنشین نسبت به مناطق روستایی تنها معلول زاد و ولد و مرگ و میر (رشد طبیعی) بین مناطق شهری و روستایی نیست؛ بلکه

باشند؛ به طوری که آمارها نشان می دهند، جمعیت روستایی از ۷۷/۲ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۶۷/۸ درصد در سال ۱۳۷۵ و ۴۲/۸ درصد در سال ۱۳۷۵ کاهش یافته است. جمعیت استان با متوسط نرخ رشد ۲/۹ درصد طی ۲۰ سال گذشته، از ۹۶۸۲۵۸ نفر در سال ۱۳۷۵ رسیده است؛ هر چند که متوسط نرخ رشد استان نسبت به کل کشور (۳/۱ درصد) کم تر است، اما با توجه به امکانات و توان طبیعی منطقه، افزایش جمعیت (با نرخ رشد ۲/۹ درصد) فشار زیادی روی منابع استان وارد می آورد و چنانچه سیاست های کنترلی بر جمعیت

تحولات اقتصادی و اجتماعی ایران در طول ۴۰ سال اخیر است که عمده ترین آن، اجرای اصلاحات ارضی در مناطق روستایی و بی رونق کردن بخش کشاورزی و دشوار ساختن زندگی در مناطق روستایی و اهمیت و توجه بیش تر برنامه ریزان وقت به توسعه شهری منطقه بویژه ایجاد شهر صنعتی الوند و تأسیس صنایع مختلف در این شهر از یک سو و از سوی دیگر رخداد عظیم انقلاب در سال ۱۳۵۷ و دگرگونی عمیق ارزش های اجتماعی و برنامه های کنترلی دولت، سبب شده است که شهرهای استان، شاهد مهاجرت سیل عظیمی از جمعیت روستایی به شهرها

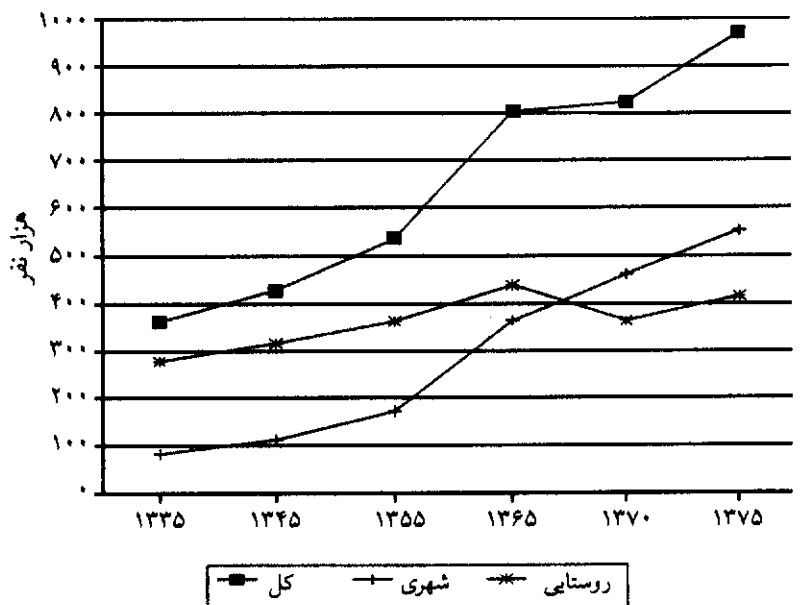
جدول شماره ۱. تعداد و درصد جمعیت استان قزوین به تفکیک

مناطق شهری و روستایی ۱۳۷۵-۴۵

سال	جمعیت	مناطق شهری		مناطق روستایی	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۳۵	۳۶۱۸۱۰	۸۲۵۰۰	۲۲/۸	۲۷۹۳۱۰	۷۷/۲
۱۳۴۵	۴۲۹۲۰۷	۱۱۳۵۷۴	۲۶/۴	۳۱۵۶۳۳	۷۳/۵
۱۳۵۵	۵۳۶۵۸۷	۱۷۲۶۷۶	۳۲/۲	۳۶۳۹۱۱	۶۷/۸
۱۳۶۵	۸۰۵۵۶۲	۳۶۵۶۴۱	۴۵/۳	۴۳۹۹۲۱	۵۴/۶
۱۳۷۰	۸۲۵۲۰۵	۴۶۱۹۹۷	۵۵/۹	۳۶۳۲۰۸	۴۴
۱۳۷۵*	۹۶۸۲۵۸	۵۵۲۹۲۸	۵۷/۱	۴۱۵۳۲۹	۴۲/۸

مأخذ: سرشماری های عمومی نفوس و مسکن شهرستان های قزوین و تاکستان در سال های ۱۳۳۵، ۴۵ و ۵۵ و ۶۵ و ۷۹ مرکز آمار ایران.

* آمارهای سال ۱۳۷۵ از مرکز آمار ایران جداگانه استخراج شده است و آمار استان در سال ۱۳۷۵ از تلفیق دو شهرستان قزوین و تاکستان می باشد.

نمودار ۶ جمعیت استان طی سال های ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

شروع دوران بازسازی، شاهد روند افزایشی آن ها هستیم و از ۴۹ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۵۵٫۴ درصد در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است؛ آن هم به دلیل مهاجرت روستاییان یا افراد سنین فعال از استان های دیگر به این استان همچون نظامیان، کارمندان، دانشگاهیان و... را می توان ذکر کرد.

۳. در سال ۱۳۷۵ ش، تنها حدود ۴٫۳ درصد از کل جمعیت را افراد ۶۵ سال به بالا تشکیل می دهند. این گروه سنی در تمام سال های مورد بررسی به طور مرتب در حال کاهش بوده است که این خود حکایت از افزایش جوانان و میانسالان در استان قزوین دارد.

۴. توزیع گروه های عمده سنی در مناطق شهری و روستایی نیز نشان می دهد که در سال ۱۳۷۵ به جز گروه سنی ۶۵ سال به بالا که بیش تر در مناطق روستایی ساکن بودند، سایر گروه های عمده سنی بیش تر در شهرها سکونت گزیده اند. به عنوان نمونه از ۴۰٫۳ درصد جمعیت (۱۵-ساله) در کل استان ۲۲٫۶ درصد در مناطق شهری و ۱۷٫۷ درصد در مناطق روستایی ساکن هستند و از ۵۵٫۴ درصد گروه میانسالان (۶۴-۱۵ سال) ۳۲٫۶ درصد در شهرها و ۲۲٫۸ درصد در مناطق روستایی زندگی می کنند و در گروه بزرگسالان، ۱٫۸ درصد در مناطق شهری و ۲٫۵ درصد در مناطق روستایی به سر می برند.

۵. آمارهای فوق و توزیع گروه های عمده سنی در مناطق شهری و روستایی نشان می دهد که بار تکفل در مناطق شهری بیش تر از مناطق روستایی است. به این معنی که با متوسط بعد خانوار (۵ نفر برای هر خانواده) و افزایش افراد واقع در خارج از سنین فعالیت، همچنین بالا بودن سهم بیکاری در بین گروه فعال مناطق شهری و دیر وارد شدن جمعیت فعال به بخش های اقتصادی به دلیل دسترسی. بیش تر به امکانات آموزشی در سطوح عالی و... سبب شده است که بار تکفل بر دوش

عمال نشود و همین روند ادامه داشته باشد، در ده سال آینده، یعنی سال ۱۳۸۶ ش جمعیت استان به ۱۲۸۸۷۵۱ نفر خواهد رسید که این تعداد با توجه به سرمایه گذاری های اندک استان، تأثیر مطلوبی در روند توسعه استان خواهد داشت. (نمودار شماره ۶)

۲-۶. ساختار سنی جمعیت

جدول شماره ۲، ساختار سنی استان قزوین را به تفکیک گروه های عمده سنی نشان می دهد. بر مبنای جدول فوق روشن می شود که:

۱. در سال ۱۳۷۵ جمعیت افراد کم تر از ۱۵ سال حدود ۴۰٫۳ درصد از کل جمعیت استان را به خود اختصاص داده اند. جمعیت این گروه سنی طی سال های ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵ تحولاتی را شاهد بوده است؛ به طوری که در اثر بهبود وضع بهداشت و گسترش مراکز بهداشتی در سطح استان و کاهش مرگ و میر عمومی و به دنبال آن رها کردن سیاست های کنترل مولید و بالا رفتن سطح باروری (به ویژه بعد از انقلاب) طی سال های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ رشد این گروه سنی را شاهد هستیم. اما در

دوره سال های اخیر (۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵) با تبلیغات گسترده در خصوص تنظیم خانواده و تشویق خانواده ها به داشتن فرزند کم تر و اتخاذ سیاست های کنترلی (از طریق آموزش رایگان در مراکز بهداشتی، ندادن شناسنامه و کوپن کالا های اساسی به فرزندان چهارم و بیش تر و...) موجب شده است تا جمعیت این گروه سنی روند کاهشی داشته باشد. این گروه که به طور عمده جزء مصرف کنندگان محسوب می شوند، نزدیک به نیمی از جمعیت استان را به خود اختصاص داده اند. این گروه نیاز مبرم به مرکز بهداشتی، شیرخوارگاه، مهد کودک، مراکز آموزشی و تفریحی دارند و نیاز است تا با سرمایه گذاری های لازم، این گروه را برای آینده آماده کرد.

۲. گروه سنی ۶۴-۱۵ سال که عمدتاً جزء جمعیت فعال محسوب می شوند، در سال ۱۳۵۵ حدود ۵۰٫۴ درصد و در سال ۱۳۶۵، ۴۹ درصد از جمعیت استان را به خود اختصاص داده بودند. از عمده ترین دلایل کاهش این گروه سنی در سال ۱۳۶۵ می توان درگیر بودن کشور با مسائل جنگ و شرکت فعالانه این گروه سنی در جنگ را ذکر کرد؛ به طوری که بعد از اتمام جنگ و

جدول شماره ۲. توزیع جمعیت استان به تفکیک گروه‌های عمده سنی ۱۳۷۵-۱۳۵۵

۱۳۷۵		۱۳۶۵		۱۳۵۵		گروه‌های عمده سنی
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
-	-	۳٫۸	۳۰۸۴۳	۳٫۵	۱۵۵۱۵	اطفال کم‌تر از یک سال
۱۰٫۲	۹۹۰۳۲	۱۸٫۵	۱۴۹۸۲۳	۱۴٫۴	۷۷۵۶۲	نوباوگان ۱-۵ سال
۱۴٫۵	۱۴۰۴۰۲	۱۴٫۸	۱۱۹۹۸۸	۱۶٫۱	۸۶۴۶۰	کودکان ۶-۱۰ سال
۱۵٫۶	۱۵۱۳۸۷	۱۰٫۳	۸۳۲۶۵	۱۲٫۵	۶۷۲۸۲	نوجوانان ۱۱-۱۴ سال
۲۱٫۲	۲۰۵۲۲۴	۱۸٫۴	۱۴۸۴۸۳	۱۷٫۱	۹۱۶۷۴	جوانان ۱۵-۲۴ سال
۳۴٫۲	۳۳۱۷۷۲	۳۰٫۶	۲۴۶۸۴۴	۳۳٫۳	۱۷۸۹۵۵	میانسالان ۲۵-۶۴ سال
۴٫۱	۴۰۴۴۱	۳٫۲	۲۶۳۱۴	۳٫۵	۱۹۱۱۰	بزرگسالان ۶۵ سال و بیش‌تر

مأخذ: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن شهرستان قزوین و تاکستان ۱۳۵۵-۱۳۶۵-۱۳۷۵ مرکز آمار ایران.

جمعیت ۶ ساله و بیش‌تر حدود ۴۱٫۲ درصد از جمعیت باسواد بوده‌اند. این رقم در سال ۱۳۶۵ به ۶۱٫۴ درصد و در سال ۱۳۷۵ به ۸۲٫۸ درصد افزایش یافته است. ارقام موجود بیانگر افزایش بسیار چشمگیر سواد در بین جمعیت ۶ سال و بیش‌تر استان است که عمدتاً ناشی از اتخاذ سیاست‌های مناسب (از قبیل تشکیل نهضت سوادآموزی، افزایش مراکز آموزشی در سطح شهر و روستا و تغییر دیدگاه نسبی روستائیان به جهت فرستادن دخترانشان به مدارس و...) است.

توزیع سواد در بین زنان و مردان استان روشن می‌کند که در سال ۱۳۷۵ از ۸۲٫۸ درصد جمعیت باسواد ۶ ساله و بیش‌تر، ۴۴٫۴ درصد را مردان و ۳۸٫۴ درصد بقیه را زنان به خود اختصاص داده‌اند. اگرچه حتی نیمی از جمعیت مردان و کم‌تر از نیمی از جمعیت زنان باسواد هستند، اما نسبت به سال ۱۳۵۵ که ۲۷٫۷ درصد از مردان و ۱۳٫۵ درصد زنان از نعمت سواد برخوردار بوده‌اند، رشد خوبی داشته است؛ اما نگاهی به کیفیت و ساختار آموزشی نشان می‌دهد که اکثریت باسوادان اعم از زن و

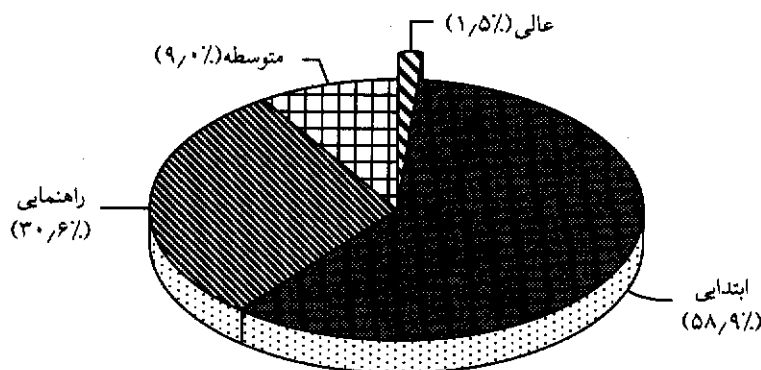
آغاز می‌شود؛ لذا برای بالا بردن کارایی آحاد جامعه و تحقق بخشیدن به امر توسعه لازم است تا نهادهای آموزشی گسترش یابد و مورد توجه خاص قرار گیرد. از این رو نگاهی به وضعیت سواد و امکانات آموزشی استان خالی از فایده نخواهد بود. در این نوشتار بحث فوق در سه بخش زیر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

سرپرست خانواده نسبت به مناطق روستایی بیش‌تر سنگینی نماید. ۶. در یک جمع بندی کلی می‌توان اظهار داشت که اصولاً این استان دارای یک ساختار جمعیتی جوان است. توزیع آن در مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد که ساختار جمعیت در مناطق شهری جوان‌تر از مناطق روستایی است.

۷. بررسی وضعیت سواد و امکانات آموزشی در سطح استان

جدول شماره ۳ به منظور بررسی میزان سواد تنظیم شده است. ارقام موجود نشان می‌دهند که در سال ۱۳۵۵ ش از کل آموزش از عمده‌ترین عوامل توسعه محسوب می‌شود و همواره توسعه با آموزش

نمودار ۷ درصد جمعیت باسواد استان به تفکیک مقاطع تحصیلی سال ۱۳۷۵

رد در دوره های ابتدایی و در حد خواندن نوشتن سواد دارند.

جدول شماره ۴ بیانگر این مهم است که ۵۸/۹ درصد از جمعیت در حال تحصیل استان در سال ۱۳۷۵ در دوره ابتدایی، ۳۰/۶ درصد در دوره راهنمایی، درصد در دوره متوسطه و تنها ۱/۵ درصد در دوره عالی تحصیل می کنند. (نمودار شماره ۷)

توزیع دوره تحصیلی در بین زنان و مردان نشان می دهد که در همان سال بیش از ۵۷ درصد از پسران و ۶۰/۹ درصد از دختران در حال تحصیل در دوره ابتدایی مشغول به تحصیل می باشند و ۳۱/۹ درصد از پسران و ۲۹ درصد از دختران در دوره راهنمایی و در دوره متوسطه ۹/۲ درصد پسران و ۹ درصد از دختران در حال تحصیل هستند (نمودار شماره ۸). البته همین روند در دهه های گذشته هم بوده است و تاکنون نیز ادامه دارد. به این معنی که در دوره تحصیلی ابتدایی همواره تعداد دختران بیش تر از پسران بوده است و بتدریج دلیل عدم دسترسی به امکانات آموزشی

و مسائل فرهنگی حاکم بر خانواده ها به منظور جلوگیری از تحصیل دختران و ازدواج های زودرس - بخصوص در شهرستان های کوچک و روستاها و... شاهد افت تحصیلی دختران در سایر دوره تحصیلی هستیم.

۲-۷. امکانات آموزشی استان

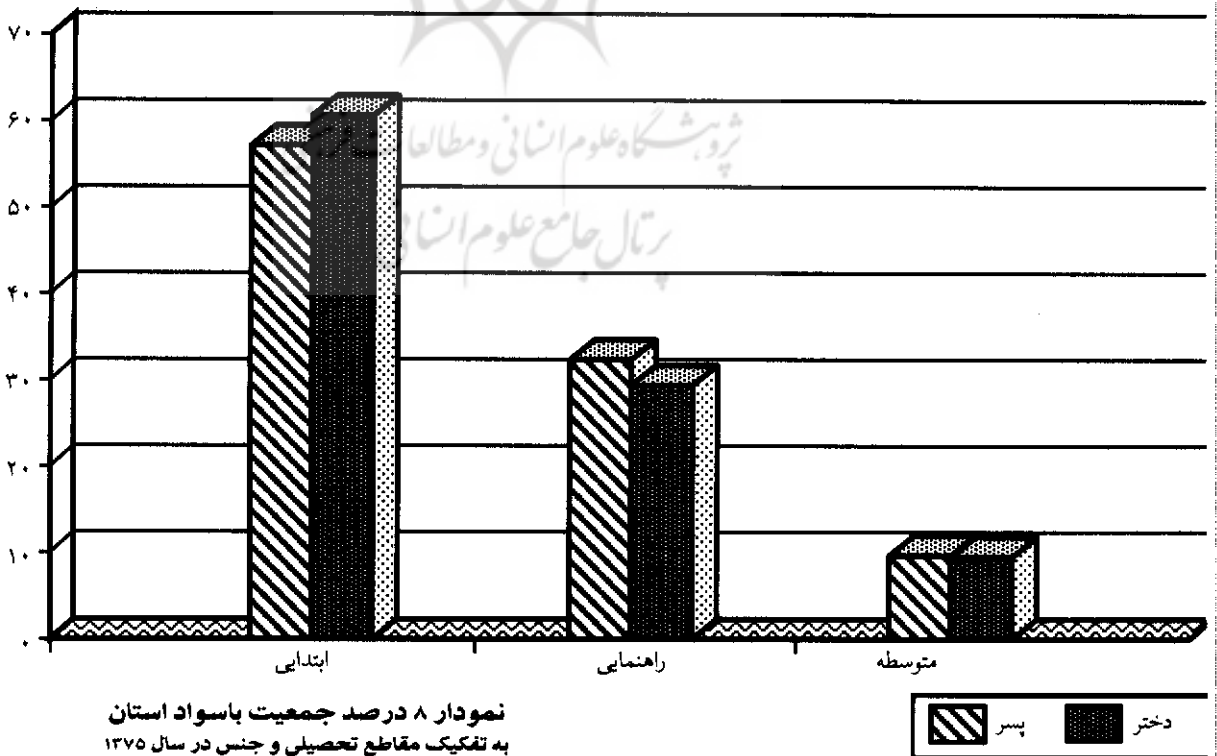
به طور کلی در استان حدود ۱۴۳۷ مرکز آموزشی تحت پوشش وزارت آموزش و پرورش وجود دارد که ۶۴/۲ درصد از آن ها از ساختمان های دولتی، ۱/۹ درصد از ساختمان های اجاره ای و ۲/۴ درصد وقفی و حدود ۳۱ درصد از ساختمان های غیرانتفاعی و شخصی استفاده می کنند.

از تعداد کل آموزشگاه های تحت پوشش وزارت آموزش و پرورش حدود ۶۰ درصد در دوره ابتدایی، ۲۹ درصد در دوره راهنمایی و ۱۱ درصد در دوره متوسطه فعالیت می کنند.

آموزشگاه های قزوین دارای ۸۲۱۹ کلاس دایر است که قریب ۵۹/۵ درصد از آن ها در دوره ابتدایی، ۳۰/۴ درصد در

دوره راهنمایی و ۱۰ درصد در دوره متوسطه به خدمت گرفته شده است.^{۱۵}

حال اگر توزیع امکانات آموزشی در مناطق شهری و روستایی مورد بررسی قرارگیرد، به این مهم پی برده می شود که حدود ۴۵/۲ درصد از امکانات آموزشی (کلاس های دایر) در مناطق روستایی مستقر است و ۳۱/۶ درصد از آن ها به دوره ابتدایی، ۱۱/۴ درصد به دوره راهنمایی و تنها ۲/۲ درصد به بیش متوسطه اختصاص دارد؛ در حالی که بیش از ۵۴ درصد از امکانات آموزشی در شهرهای استان مستقر است. اگرچه یکی از دلایل عمده مهاجرت روستاییان به شهرها توزیع نامناسب امکانات آموزشی بیش تر در شهرها و بویژه شهر قزوین است، اما در مجموع باید اضافه کرد: «با نگاهی به شاخص های آموزشی درمی یابیم که اصولاً امکانات آموزشی موجود در استان متناسب با جمعیت در حال تحصیل و لازم التعلیم استان نیست و لازم است تا بازنگری بیش تری در این زمینه صورت گیرد.

جدول شماره ۳. توزیع جمعیت باسواد استان قزوین به تفکیک مناطق شهری و روستایی طی سال های ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵

مناطق روستایی	مناطق شهری				کل استان				جمعیت			
	باسوادان ۶ ساله و بیش تر	درصد	کل جمعیت	باسوادان ۶ ساله و بیش تر	درصد	کل جمعیت	باسوادان ۶ ساله و بیش تر	درصد از کل جمعیت				
درصد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	مرد	درصد از کل جمعیت				
۱۳۵۵	۶۳۸۷۳	۳۶/۶	۲۲۰۹۵	۲۰/۱	۳۳/۷	۵۷۰۲۹	۶۷/۲	۱۱۷۰۵۴	۴۲۲۱۴۱	۱۰۰	تعداد	۱۳۵۵
			۷/۸	۱۰۰	۳۷/۶	۱۰۰	۱۳/۵	۲۷/۷	۱۰۰	درصد از کل جمعیت ۶ ساله و بیش تر	تعداد	۱۳۶۵
			۱۷/۴	۱۰۰	۳۹/۲	۱۰۰	۲۳/۵	۳۷/۹	۱۰۰	درصد از کل جمعیت ۶ ساله	تعداد	۱۳۷۵
			۱۷/۴	۱۰۰	۳۹/۲	۱۰۰	۲۳/۵	۳۷/۹	۱۰۰	درصد از کل جمعیت ۶ ساله	تعداد	۱۳۷۵

منابع: سرشماری های عمومی و نفوس و سکن سال های ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، آمارهای سال ۱۳۷۵ از مرکز آمار استخراج شده، اما هنوز چاپ نشده است.

۷-۳. شاخص های آموزشی

۱-۳-۷. نسبت دانش آموزان به کلاس

نسبت تعداد دانش آموزان استان به کل کلاس های دایر نشان می دهد که به طور متوسط تراکم دانش آموز در کلاس حدود ۳۴ نفر می باشد؛ یعنی در هر کلاس به طور متوسط ۳۴ دانش آموز به فراگیری علم می پردازند. البته با توجه به تعداد دانش آموزان و کلاس ها در دوره ها مختلف تحصیلی تفاوت هایی را شاهد هستیم چنان که شاخص های موجود نشان می دهد که در دوره ابتدایی تراکم دانش آموزان ۳۴/۵، در دوره راهنمایی ۳۴/۶ نفر و در دوره متوسطه بیش از ۳۰ نفر در هر کلاس می باشد. از علل عمده کاهش نسبت دانش آموز به کلاس در دوره متوسطه، ن به دلیل امکانات متناسب تر است، بلکه به دلیل افت شدید محصلین در این دور است.

۲-۳-۷. نسبت دانش آموز به معلم

کل کادر آموزشی در سطح استاد ۹۰۶۱ نفر است که ۵۲ درصد از آن ها در دوره ابتدایی، ۳۳ درصد در دوره راهنمایی و ۱۵ درصد در دوره متوسطه مشغول فعالیت می باشند. شاخص نسبت دانش آموز به معلم نشان می دهد که در دور ابتدایی به ازای هر ۳۵/۴ دانش آموز یک معلم، در دوره راهنمایی برای هر ۲۸/۹ دانش آموز و در دوره دبیرستان برای هر ۱۸/۷ نفر، یک معلم وجود دارد.

شاخص های فوق روشنگر این نکته هستند که اصولاً با توجه به افزایش روزافزون جمعیت لازم التعلیم و تمرکز بیش تر امکانات آموزشی در دوره ابتدایی، استان با سطح استانداردهای جهانی فاصل بسیاری دارد و توجه بیش تری را می طلبد. در یک جمع بندی کلی از وضعیت آموزشی استان، این نکته روشن می شود که اصولاً امکانات آموزشی در بین مناطق

جدول شماره ۴. جمعیت در حال تحصیل و تعداد مراکز آموزشی استان و شاخص های آموزشی در سال ۱۳۷۵

مقاطع تحصیلی	تعداد واحدهای آموزشی*	دانش آموزان	کلاسهای* دایر	معلم*	نسبت دانش آموز به معلم	نسبت دانش آموز به معلم
ابتدایی	۸۶۳	۱۶۶۶۲۱	۴۸۹۹	۲۷۱۱	۳۴/۵	۳۵/۴
راهنمایی	۴۱۷	۸۶۵۴۵	۲۴۹۸	۲۹۹۰	۳۴/۶	۲۸/۹
متوسط	۱۵۸	۲۵۴۷۴	۸۲۲	۱۳۶۰	۳۰/۹	۱۸/۷
جمع	۱۴۳۸	۲۷۸۶۴۰	۸۲۱۹	۹۰۶۱	۳۳/۹	۳۰/۷

* سالنامه آماری آموزش و پرورش سال تحصیلی ۷۵-۱۳۷۴

توزیع جمعیت شاغل در بخش های عمده اقتصادی نشان می دهد که بیش از ۲۷ درصد جمعیت در بخش کشاورزی، ۲۴ درصد در بخش صنعت و ۴۸ درصد در بخش خدمات اشتغال دارند. قسمت عمده شاغلین کشاورزی، در روستاها (با ۵۳/۸ درصد) و در مقابل بیش ترین شاغلین در امور مربوط به تولیدات صنعتی و خدماتی در شهرها متمرکز هستند (به ترتیب ۳۲/۳ و ۶۰/۳ درصد).

توزیع شاغلین در بخش های عمده اقتصادی طی سال های ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ نشان می دهد که در ۳۰ سال گذشته بتدریج از جمعیت شاغل در بخش های کشاورزی و صنعت کاسته و بر جمعیت شاغل در بخش خدمات اضافه شده است. (نمودار شماره ۹)

از سوی دیگر، سطح اشتغال نیز از ۴۳/۲ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۳۹/۹ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است. مسلماً علت تقلیل یا کاهش سطح اشتغال در استان قزوین با وجود امکانات و منابع طبیعی بسیار غنی و مساعد بودن فعالیت از نظر کشاورزی (... درصد خاک منطقه جزو خاک های حاصلخیز و با زهکشی بسیار مساعد طبیعی و امکان پرورش انواع محصولات زراعی و باغات از نظر آب و هوایی و دسترسی به منابع آب کافی) و درگیر شدن بیش تر جوانان به مسائل آموزشی و تأخیر آنان در ورود به بازار کار، نابسامانی های اقتصادی ناشی از جنگ تحمیلی، عدم حمایت های اساسی از کشاورزان و صنعتگران و افزایش بی رویه جمعیت (عمدتاً جمعیت مصرف کننده)، همگی موجب کاهش سطح اشتغال در استان شده اند.

اما ساختار اقتصادی استان قزوین یک ساختار کشاورزی-صنعتی است و بخش خدمات نیز در ارتباط با این دو بخش رشد و افزایش یافته است. (به این معنی که

آن ها مفید است و عامل تولید محسوب می شوند. جمعیت فعال نیز به آن دسته از افرادی اطلاق می شود که آمادگی انجام کاری را دارند. شاغلین در آمارگیری های مختلف به کسانی گفته می شود که لااقل هشت ساعت در روز به کار اشتغال داشته باشند.^{۱۶}

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ از کل جمعیت استان بیش از ۷۵ درصد از جمعیت بیش از ۱۰ سال سن دارند که حدود ۳۲ درصد از آن ها جزو جمعیت فعال استان هستند و ۶۸ درصد بقیه را خردسالان و کهنسالان تشکیل می دهند و عمدتاً جمعیت مصرف کننده و غیرفعال محسوب می شوند.

از ۲۴۱۹۵۱ نفر جمعیت فعال، طبق آمارهای ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران حدود ۹۳ درصد از آن ها شاغل و کم تر از ۷ درصد از جمعیت فعال استان بیکار می باشند. از مجموع جمعیت شاغل قریب به ۵۳ درصد از آن ها در مناطق شهری و ۴۰ درصد در مناطق روستایی مشغول فعالیت می باشند.

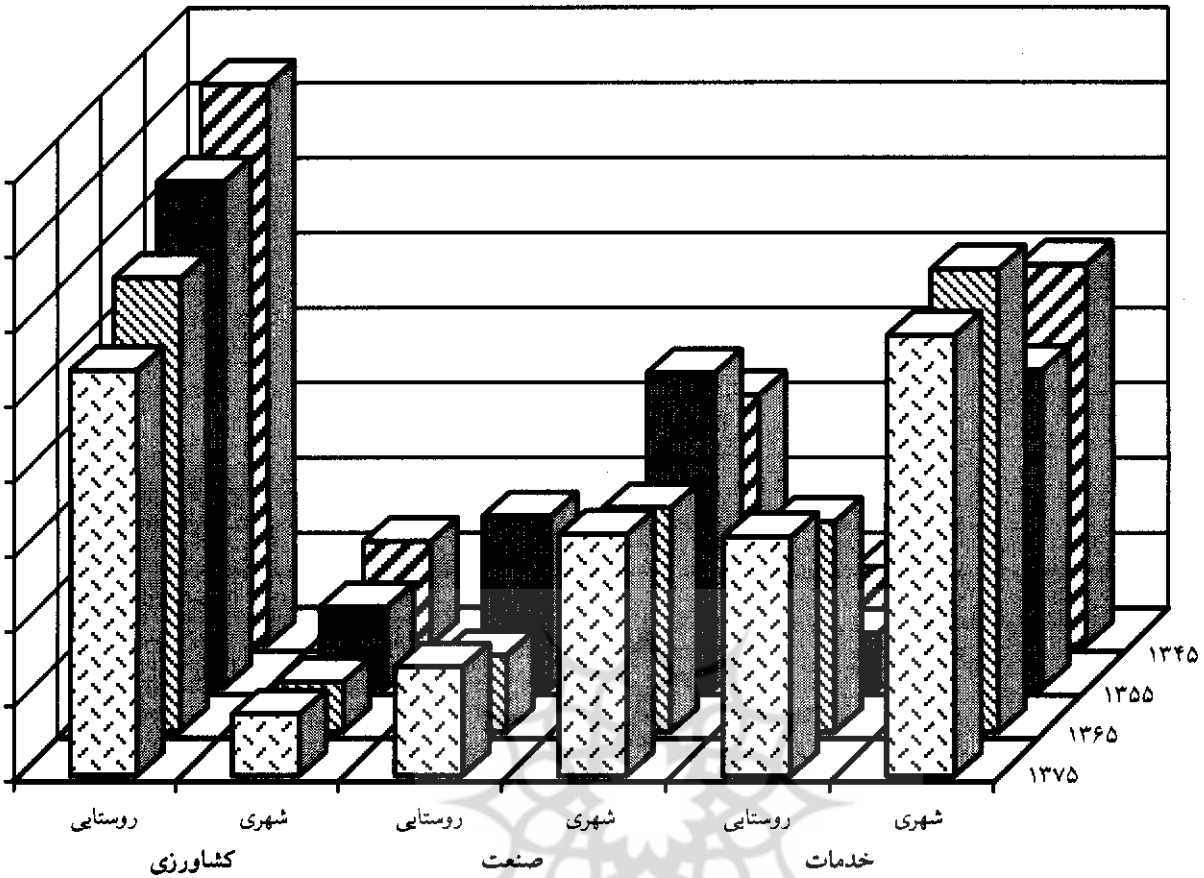
بهری و روستایی به طور متناسب توزیع شده و تمرکز آموزش بیش تر در مقطع ابتدایی است و فرصت های کم تری برای وره ها بالاتر در سطح استان وجود دارد که زرم است توجه اصولی تر و صحیح تری به این شرایط شود.

۱. بررسی ساختار جمعیت فعال استان از نظر اقتصادی

به طور کلی، یکی از عوامل مؤثر در تصاد یک ملت، جمعیت آن است. میزان جمعیت یک منطقه از نظر اقتصادی و بسعه حیات صنعتی در درجه اول اهمیت رار دارد. اگر منطقه ای کم جمعیت و فاقد نفوس کافی باشد، بدیهی است که می تواند از منابع اقتصادی خود استفاده کند؛ زیرا انسان عامل اصلی تولید است و تابع زیرزمینی هرچند غنی و فراوان باشند، بدون عامل انسانی بی بهره خواهند ماند. برعین حال، انسان که یکی از هدف هایش تولید ثروت است، خود مهم ترین عامل تولید آن می باشد.

در کیفیت اقتصادی جمعیت، هدف، طلاع از جمعیت فعالی می باشد که کار

نمودار ۹ درصد توزیع شاغلین
به تفکیک بخش، مناطق طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵

جدول شماره ۵. جمعیت ده ساله و بیش‌تر استان قزوین بر حسب
وضع فعالیت ۱۳۷۵

جمعیت شاغل		جمعیت فعال	کل جمعیت ده ساله	مناطق
درصد	تعداد			
۳۰٫۹	۲۲۵۶۲۶	۲۴۱۹۵۱	۷۲۸۸۰۳	کل استان
۵۶٫۵	۱۲۷۶۱۸	۱۳۶۸۲۷	۴۲۱۲۳۵	مناطق شهری
۴۳٫۴	۹۸۰۰۸	۱۰۵۱۲۷	۳۰۷۵۶۸	مناطق روستای

مأخذ: سالنامه آماری ۱۳۷۵

اکثریت شاغلین در بخش خدمات به
مشاغلی همچون خرید و فروش ابزار و
لوازم یدکی ماشین‌های کشاورزی و
محصولات کارخانجات و... مشغول
می‌باشند.

در یک جمع بندی کلی می‌توان اظهار
داشت که در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ ساختار
اقتصادی استان قزوین، یک ساختار
کشاورزی بود و اکثریت جمعیت استان در
بخش کشاورزی و یا صنایع مربوط به
خدمات کشاورزی مشغول فعالیت بودند.

در همین رابطه طرح‌های عمرانی متعددی
به مورد اجرا گذاشته شد که عمده‌ترین آن
طرح عمرانی تهال بود. این طرح، دشت
قزوین را به دلیل داشتن خاک حاصلخیز،
آب و هوای مناسب و کم عارضه بودن و...
برای کشاورزی مکانیزه شده مناسب
تشخیص داده و این منطقه را به عنوان اولین

اجرای موفقیت‌آمیز طرح فوق، د
توسعه کشاورزی قزوین تأثیر بسزایی
داشت. اما متأسفانه طی دهه‌های ۵۰
۶۰، عده‌ای از مسؤولان وقت، دانسته
ندانسته با تأسیس صنایع عظیم ماشینی د

قطب کشاورزی مکانیزه کشور معرفی کرده
و محدودیت‌های دسترسی به آب در منطقه
را با احداث سد انحرافی سنگیان و طراحی
سیستم آبیاری پیشرفته برطرف کرده
است.^{۱۷}

جدول شماره ۶. درصد جمعیت شاغل در بخش های عمده اقتصادی (۱۳۴۵ - ۱۳۷۵)

سال	کشاورزی		صنعت		خدمات	
	شهری	روستایی	شهری	روستایی	شهری	روستایی
۱۳۴۵	۱۳٫۸	۷۵٫۹	۳۳٫۷	۱۳٫۵	۵۲٫۴	۱۰٫۵
۱۳۵۵	۱۰٫۷	۶۸٫۸	۴۳	۲۳٫۵	۴۴	۷٫۵
۱۳۶۵	۶٫۲	۶۱٫۲	۳۰٫۳	۹٫۹	۶۳٫۳	۲۸٫۷
۱۳۷۵	۷٫۲	۵۳٫۸	۳۲٫۳	۱۴٫۱	۶۰٫۳	۳۲٫۱

آخذ: سالنامه های آماری سال های ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵

حدود ۹۶۷ نفر پزشک در استان وجود داشته باشد؛ در حالی که بر اساس ارقام موجود تنها ۲۳۵ پزشک مشغول فعالیت هستند و حدود ۷۳۳ پزشک مورد نیاز است. پزشکان موجود تنها یک چهارم از کل نیازهای منطقه را تأمین می کنند و در این زمینه، توجه بیش تر مسؤولان را جهت جذب هرچه بیش تر پزشک در سطح استان می طلبد.

در سطح استان قزوین تعداد ۷ بیمارستان با ۹۴۱ بیمارستان و ۳ زایشگاه با ۲۲۷ تخت وجود دارد. از مجموع بیمارستان های قزوین تعداد ۴ بیمارستان با ۶۲۹ تخت آن به صورت دولتی و ۲ بیمارستان با ۵۶ تخت به صورت خصوصی و یک بیمارستان با ۶۵۶ تخت توسط سایر مؤسسات اداره می شود.

در سطح استان تعداد ۶۱ مرکز بهداشتی و درمانی وجود دارد که تعداد ۲۲ مرکز از این مراکز بهداشتی در مناطق شهری و ۳۹ مرکز در مناطق روستایی است. یعنی با توجه به جمعیت مناطق شهری به ازای هر ۲۵۱۳۳ نفر، یک مرکز بهداشتی و در مناطق روستایی به ازای هر ۱۰۶۴۹ نفر یک مرکز وجود دارد که نیاز کنونی مناطق شهری و روستایی را این تعداد تأمین نمی کند.

نار زمین های حاصلخیز (عمدتاً ناک های درجه یک و دو) منطقه، بدون نظر گرفتن تطابق این صنایع با اقتصاد الب منطقه (یعنی کشاورزی) از یک سو و عدم توجه به بخش کشاورزی و اجرای سیاست های حمایتی از محصولات شاورزی و ایجاد تفاوت درآمد بین این دو بخش، سبب شد تا نیروی فعال منطقه منظور کسب درآمدهای بیش تر و دسترسی به امکانات رفاهی و اجتماعی توجه صنایع شوند و سیل عظیمی از روستاییان به شهرهای استان بویژه به شهر زوین صنعتی البرز مهاجرت کنند. از آنجا که صنایع موجود عمدتاً به نیروهای تخصص نیاز داشت و عمده مهاجران نیز اقد تخصص های مورد نیاز بودند، سبب شد تا این نیروی عظیم رها شده از بخش شاورزی، جذب بخش خدمات و شاغل کاذبی همچون سیگارفروشی، وپن فروشی، دلال بازی و... شوند. البته بعد از انقلاب نیز به دلیل تحولات اجتماعی و تغییر در ارزش های موجود و هدنبال آن، جنگ تحمیلی و ایجاد مشاغل ناذبی از قبیل کوپن فروشی، دلارفروشی... این روند شدت بیش تری به خود گرفت.

جدول شماره ۷. مقایسه شاخص های بهداشتی - درمانی

استان قزوین ۱۳۷۵

تعداد	شاخص های بهداشتی - درمانی
۲۳۵	تعداد پزشک
۴۱۲۰	نسبت جمعیت به پزشک
۹۴۱	تعداد تخت بیمارستانی
۰٫۹	تعداد تخت بیمارستانی برای هر هزار نفر
۵۹	تعداد داروخانه
۱۶۴۱۱	نسبت جمعیت به داروخانه
۴۳	آزمایشگاه (آزمایشگاه، رادیولوژی، فیزیوتراپی)
۲۲۵۱۷	نسبت جمعیت به آزمایشگاه ها

۴. بهداشت و درمان^{۱۸}
در سطح استان طی سال های ۷۵-

جدول شماره ۷ با توجه به شاخص های بهداشتی- درمانی، وضعیت بهداشت استان را نشان می دهد.

۱۰. امکانات و تأسیسات زیربنایی^{۱۹}

۱- ۱۰. وسایل ارتباط جمعی
استان قزوین یک اداره پست و ۱۱ دفتر پست شهری و ۵ دفتر پست روستایی دارد. علاوه بر آن، شهر قزوین یک فرستنده رادیویی با موج متوسط با قدرت ۱۰۰۰ کیلووات با فرکانس ۵۵۸ مگاهرتز دارد که استان های گیلان، زنجان، تهران، همدان، لرستان، مرکزی و... را تحت پوشش دارد. این استان یک ایستگاه تلویزیونی دارد که در مراد تپه مستقر است و در سطح استان از چهار کانال سراسری (کانال ۱، ۲، ۳، ۵) بهره مند هستند.

۲- ۱۰. راه های ارتباطی

راه ها، عوامل فیزیکی هستند که نظم ارتباطی نقاط را سازمان می دهند و از قدیم تاکنون نقش اساسی در پیشبرد فرهنگ و اقتصاد نواحی داشته اند.

استان قزوین به وسیله یک آزادراه به طول ۱۳۵ کیلومتر از شرق به تهران و در شمال با ۱۸۰ کیلومتر، جاده آسفالت به رشت و در جنوب به وسیله جاده آسفالت به طول ۵۵ کیلومتر به بوئین زهرا متصل می شود. به طور کلی راه های ارتباطی استان قزوین حدود ۱۱/۵ درصد به صورت بزرگراه، ۳۱ درصد جاده های آسفالت اصلی و ۴۲/۵ درصد راه های فرعی درجه یک و دو است.

۳- ۱۰. امکانات فرهنگی استان قزوین

استان قزوین دارای ۱۵ کتابخانه، ۲ سینما، ۳ سالن نمایش و سخنرانی و ۳ هتل با ۲۲۶ تخت، ۱۴ مسافرخانه با ۴۹۱ تخت است. همچنین دارای ۲۳ ورزشگاه و یک استادیوم و ۱۵ سالن ورزشی

می باشد، یعنی به ازای هر ۶۴ هزار نفر یک کتابخانه و به ازای هر ۴۸۴۱۲۹ نفر یک سینما و به ازای هر ۴۲ هزار نفر یک ورزشگاه وجود دارد که با توجه به میزان جمعیت کنونی آن و موقعیت استراتژیکی از نظر قرار گرفتن در یک موقعیت ارتباطی و اقامت کوتاه مدت مسافران، امکانات موجود بسیار ناکافی به نظر می رسد و با توجه به نرخ رشد جمعیت از یک سو و از سوی دیگر قرار گرفتن در یک موقعیت مناسب استانی و اضافه شدن نقش های آن، میزان جذب مهاجران در منطقه بیش تر نیز خواهد شد که به این ترتیب، امکانات تفریحی و تأسیساتی بیش تری را می طلبد. استان قزوین در امر تأمین نیازهای فرهنگی جمعیت خود، با توجه به امکانات موجود و رسیدن به سطح استانداردهای موجود، فاصله بسیار طولانی را در پیش خواهد داشت.

۱۱. نتیجه گیری

با توجه به بررسی های که در این مقاله صورت گرفته، نتایج زیر به دست آمده است:

۱. منطقه قزوین به دلیل قرار گرفتن در موقعیت استراتژیکی جغرافیایی، یکی از عمده مناطقی است که قدمت تاریخی بسیار طولانی دارد و از زمان های بسیار دور مورد توجه حکام و دولتمردان بوده است.

۲. این منطقه به دلیل داشتن امکانات طبیعی مساعد، از قبیل خاک حاصلخیز و مناسب، منابع آب کافی، آب و هوای معتدل و مطبوع و قرارگیری در مسیر راه های اصلی ارتباطی، یکی از قطب های کشاورزی- صنعتی کشور بوده و هست.

۳. ساختار جمعیتی استان ترکیبی جوان دارد و با توجه به نرخ رشد بالای ساختار جمعیت در آینده، جوان تر نیز خواهد شد.

۴. بیش از نیمی از جمعیت ۶ سال و بیش تر استان باسواد هستند؛ اما بیش تر

جمعیت باسواد منطقه در مقطع ابتدایی تحصیل کرده اند و در سطوح بالاتر متوسط و عالی به ترتیب کاهش شدیدی دید می شود.

۵. توزیع جمعیت فعال استان نشان می دهد که به ترتیب بیش تر در بخش خدمات، صنعت و بالاخره در بخش کشاورزی فعالیت دارند و بار تکفل د سطح استان بالاست؛ یعنی هر فرد فعال مکلف است که حداقل نیازهای ۵ نفر اعضای خانواده را برآورده سازد.

۶. از نظر امکانات آموزشی بهداشتی و فرهنگی، فاصله بسیار زیاد؛ با سطح استانداردهای جهانی وجود دارد علاوه بر این که بیش تر این امکانات د مناطق شهری متمرکز است و بیش تر کمبودها را می توان در زمینه های پزشکی امکانات بهداشتی، امکانات آموزشی و دید. سایر امکانات زیربنایی نیز توج بیش تر برنامه ریزی مسؤلان ذیربط می طلبد.

البته پرداختن جزئی تر به مسائلی مطرح شد، می تواند ما را در جهت برنامه ریزی های دقیق تر کمک کند که ای امر مستلزم دسترسی دقیق تر به آمار اطلاعات مورد نظر است؛ اما این ام متأسفانه در مورد قزوین به دلیل تخیبه وضعیت از نظر تقسیمات کشوری ط سال های گذشته، یکی از عمده ترین محدودیت های مطالعاتی این استا محسوب می شود. از آنجا که هر مقال محدودیت های خاصی دارد، ل بررسی های دقیق تری و جزئی تر آن را؛ مجال بیش تری را می طلبد، به فرصت مناسب تر موکول می کنیم.

۱۲. پیشنهادها

از آنجا که قزوین یکی از مستعدترین مناطق کشور می باشد، لازم است تدابیر اندیشیده شود تا:

۱. با ایجاد امکانات آموزشی بیش

ه در سطوح متوسطه و عالی، و توزیع لانه آن در سطح مناطق شهری و ستایی، فرصت های بیش تری در اختیار بار مختلف جامعه قرار داده شود. از ی دیگر، ایجاد فضاهای آموزشی و ن فرصت های مساوی به دختران و پسران مناطق شهری- روستایی علاوه بر ارتقا شیدن سطح فرهنگ مردم منطقه، باعث ن و شکوفایی بیش تر اقتصادی در سطح لقه نیز خواهد شد.

۲. از آن جا که فاصله روستاهای منطقه کدیگر و با شهرها نسبتاً کم است، ایی جذب صنایع سبک در سطح اکثر ستاهای منطقه دیده می شود. فایده این م در این است که علاوه بر جذب جوانان ستایی و کاهش مهاجرت روستائیان به برها، فرصت های شغلی بیش تری ایجاد اهد شد و از امکانات موجود در منطقه، توان بهره وری بیش تری به عمل آورد.

۳. به دلیل موقعیت جغرافیایی استان ناشتن جاذبه های توریستی بسیار، از مل مناظر بسیار زیبایی کوهستانی منطقه، مه حسن صبا، بناهای قدیمی و... لازم ست مسؤولان در امر بازیابی این مناطق منظور کسب درآمد بیش تر در منطقه و جاد مراکز تفریحی از قبیل هتل ها، مثل ها ورزشگاه ها، سالن های سینما و تئاتر، جه بیش تری را مبدول دارند.

۴. بررسی ها روشن نمود که منطقه چار کمبود امکانات بهداشتی است؛ لذا شنهاده می شود با وجود داشتن دانشگاه لوم پزشکی در شهر قزوین، مسؤولان ابیری بیندیشند تا جوانان مستعد در این شنه به عنوان بورسیه در منطقه پذیرفته شوند پس از اتمام تحصیل موظف شوند حداقل ۵۱ سال در استان خدمت کنند. برای ستفاده از فارغ التحصیلان مستعد رشته زشکی، پیراپزشکی و دندانپزشکی و... ی توان با دادن تسهیلاتی از قبیل امکانات فاهی بیش تر و... در جهت جذب آن ها و الا بردن امکانات بهداشتی منطقه سود

جست .

۵. در نهایت، برای توسعه استان پیشنهاد می شود که روی استعدادها و امکانات بومی منطقه تکیه بیش تری شود؛ زیرا قزوین هم از نظر محصولات کشاورزی، دامی، صنعتی و خدماتی، گونه های بومی دارد که از نظر اقتصادی دارای ارزش بسیار زیادی است؛ لذا مناسب است تدابیری اتخاذ شود تا در این موارد تحقیقات بیش تری صورت گیرد و برای بهره گیری از امکانات بومی که با فرهنگ مردم نیز مانوس تراست، برای توسعه منطقه مدد گرفته شود.
- زیرنویس:
۱۵. سالنامه آمار آموزش و پرورش سال تحصیلی ۷۶-۷۵، واحد آمار و اطلاعات وزارت آموزش و پرورش
 ۱۶. بدیعی، ربیع، جغرافیای مفصل ایران، ج ۲، انتشارات اقبال، ۱۳۶۲، ص ۱۳۸
 ۱۷. مهندسان مشاور تهال، طرح عمران آبادی منطقه قزوین، ج ۲، تل آویو، اوگوست ۱۹۶۲
 ۱۸. سالنامه های آماری استان تهران و زنجان ۱۳۷۵، مرکز آمار ایران
 ۱۹. سالنامه آماری استان زنجان ۱۳۷۵، مرکز آمار ایران
- منابع:
۱. الیاسیان. هوشنگ، اطلس دشت قزوین، سازمان عمران قزوین، ۱۳۵۲.
 ۲. اطلس شیب ایران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۵.
 ۳. بلاذی. احمد بن یحیی، فتح البلدان، ترجمه آذرنوش آذرتاش، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۶۴.
 ۴. بدیعی. ربیع، جغرافیای مفصل ایران، ج ۲، انتشارات اقبال، ۱۳۶۲.
 ۵. بیات. عزیزالله، کلیات جغرافیای طبیعی و تاریخی ایران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۷.
 ۶. بوذری. سیمیا، بررسی کشاورزی دشت قزوین (محصولات زراعی)، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۱.
 ۷. جوان، جمعفر. جمعیت در بستر جغرافیا،

۸. سرشماری های عمومی نفوس و مسکن شهرستان قزوین سال های ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵ و ۱۳۷۰، مرکز آمار ایران.
۹. سرشماری های عمومی نفوس و مسکن شهرستان تاکستان سال های ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵ و ۱۳۷۰، مرکز آمار ایران.
۱۰. سالنامه های آماری استان زنجان سال های ۱۳۷۰ و ۱۳۷۳، مرکز آمار ایران.
۱۱. سالنامه های هواشناسی، ایستگاه قزوین، اداره کل هواشناسی کشور.
۱۲. سالنامه آمار آموزش و پرورش سال تحصیلی ۷۶-۱۳۷۵، واحد آمار و اطلاعات وزارت آموزش و پرورش.
۱۳. سیمیا کشاورزی قزوین، کارشناسان سازمان عمران قزوین، ۱۳۶۷.
۱۴. فشارکی. پریدخت، جغرافیای اقلیمی اصول و مبانی اقلیم شناسی، دانشگاه تربیت معلم تهران، ۱۳۵۶.
۱۵. مصاحب. غلامحسین، دایرة المعارف فارسی، ج ۲، بخش اول، شرکت سهامی، ۱۳۵۶.
۱۶. مجابی. سیدمهدی، طرحی بر روند توسعه تاریخی منطقه قزوین، مجموعه مقالات کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، ج ۳. سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۷۵.
۱۷. مهندسین مشاور جاماب، طرح جامع کشاورزی و دامپوری منطقه قزوین ج ۱، وزارت کشاورزی، دیماه ۱۳۵۶.
۱۸. مهندسین مشاور تهال، طرح عمران آبادی منطقه قزوین ج ۲، تل آویو، اوگوست ۱۹۶۲.
۱۹. ورجاوند. پرویز، سرزمین قزوین، انجمن آثار ملی، ۱۳۴۹.
۲۰. نقشه ۱:۲۵۰۰۰۰ قزوین سازمان جغرافیایی ارتش.
۲۱. آمارهای شهرستان های قزوین و تاکستان سال ۱۳۷۵، از مرکز اطلاع رسانی مرکز آمار ایران استخراج شده است.